

RESSENYA D'ETNOPOÈTICA I TERRITORI: UNITAT I DIVERSITAT, DE
DARI ESCANDELL I M. JESÚS FRANCÉS (ED.) (ARXIU DE TRADICIONS
DE L'ALGUER, DOLIANOVA, 2011, 152 PÀGINES)

Maria Melià Maimó

Grup de Recerca en Etnopoètica de les Illes Balears (GREIB)

En aquesta última publicació, el Grup d'Estudis Etnopoètics de la Societat de Llengua i Literatura de l'IEC arreplega les intervencions de la seva VII Trobada, que es va fer a Eivissa, i que es marcà com a objectiu «aprofundir en l'estudi dels possibles vincles, lligams i nexes d'unió cultural, així com en les possibles genuïnitats, dins de la tradició popular dels territoris de cultura catalana», en paraules dels curadors Dari Escandell i M. Jesús Francés (p. 7). Amb aquesta idea vertebradora, els estudis —que es presenten sense cap ordre determinat i que es dediquen a diferents gèneres etnopoètics, tot i que hi ha una preferència pel narratiu—, solen lligar-se a un personatge o a un fenomen d'un territori concret que, en determinats casos, es relaciona amb pràctiques culturals d'altres indrets, siguin del nostre àmbit cultural, siguin de l'estranger.

El volum s'enceta amb un treball de Iolanda Bonet titulat «Animals de foc i altres convidats: els personatges de les rondalles de Joan Castelló i Guasch» (p. 9-22), en el qual, després de reivindicar la figura de l'investigador i de repassar-ne la producció, ofereix un repertori dels éssers màgics presents a les rondalles recopilades pel folklorista eivissenc amb l'objectiu d'esbrinar quins són típicament pitiusos i quins no, tot relacionant-los amb uns altres de diferents tradicions.

Marià Torres també dedica el seu article a Castelló i Guasch («Joan Castelló i Guasch i la reivindicació de la llengua catalana des d'*El Pitiuso*», p. 113-122). En aquesta ocasió, es dibuixa la trajectòria que Castelló va desenvolupar en l'almanac *El Pitiuso* (1945-1979), per destacar el seu paper com a ressenyador i crític de llibres relacionats amb temes de les illes pitiuses, com a impulsor i defensor de la llengua i la literatura catalanes o com a estudiós de l'onomàstica al seu territori. Igualment, se subratlla la figura de Castelló com a recol·lector de material cançonístic i rondallístic que divulgà a través de la revista i que, segons ell,

era un factor decisiu i lúdic per a l'aprenentatge de la cultura catalana i per a la normalització de la llengua.

Encara trobam un altre estudi dedicat a l'àmbit pitiús. Es tracta de l'article de Caterina Valriu («Els reculls de rondalles de les Pitiüses: una panoràmica», p. 123-132), en el qual l'autora fa un repàs de la tipologia de relats de les recopilacions rondallístiques d'aquestes illes. Emprant el sistema ATU que permet d'organitzar els tipus de les rondalles de tot el món, Valriu classifica el material pitiús i ofereix diferents versions provinents d'altres indrets del domini lingüístic, sense deixar de considerar aquells relats i elements més representatius i genuïns de les illes o aquells que no troben cabuda en el sistema de catalogació internacional. L'autora també dedica un apartat a les particularitats i a l'evolució dels reculls que li serveixen de font per al seu estudi, alhora que es proposa d'explicar la pervivència de determinades formes narratives populars i com alguns elements de la tradició oral es reformulen a través de la literatura infantil i juvenil.

Joan Borja, en «Etnopoètica i territori: unitat i diversitat de la rondallística catalana» (p. 23-36), també es val de la classificació tipològica ATU i de la base de dades del *Rondcat* per a analitzar l'homogeneïtat de l'imaginari popular dels territoris de parla catalana, i, alhora, observar com els elements d'aquesta tradició s'emparenten amb els d'altres cultures. En poques paraules, Borja ens ofereix un excel·lent estudi estadístic que il·lumina la qüestió i que dóna compte de la diversitat i de la distribució de l'imaginari català al nostre país.

En aquest sentit, Mònica Sales («Quan l'oralitat fa territori: "Tradicions comparades de Caríntia y Catalunya", de Ramon Arabia i Solanas», p. 79-88) també duu a terme una autèntica tasca comparativa entre Catalunya i Caríntia (Àustria). En aquest cas, l'autora contraposa personatges, motius i altres elements dels sis relats que Arabia recollí i analitzà en *La Renaixensa*, el 1885, per examinar-ne les similituds i les disparitats.

Per la seva banda, Emili Samper també pren com a objecte d'estudi diversos textos apareguts en la premsa («Rere la petja de Cels Gomis: obra folklòrica i territori», p. 89-98). En aquest cas, Samper se centra en els articles relacionats amb l'etnopoètica que Gomis publicà en diferents

revistes excursionistes: uns articles que, a banda d'oferir-nos una varietat de materials important (relats etiològics, proverbis, cançons, renoms, contarelles, etimologies populars, costums, jocs de paraules...), ens permeten de traçar l'itinerari geogràfic i cronològic que l'autor féu durant els anys en què treballà en l'empresa de ferrocarrils o en què fou soci delegat de diferents societats excursionistes.

Agnès Toda, en «Miquel Ventura i Balanyà» (p. 99-112), també hagué de fer un buidatge de la *Revista del Centro de Lectura, Lo Somatent i Pàtria Nova* per a inventariar els textos que, a principi de segle XX, Ventura hi publicà. L'autora, tot i reconèixer que aquests documents quantitativament són poc rellevants, destaca la tasca de l'autor reusenc pel que té de recuperació de diferents materials (balades, corrandes, traduccions, recreacions literàries fonamentades en relats orals, etc.) i per la influència que aquests tingueren en la base de la seva producció literària.

D'altra banda, Dari Escandell i Josefina Roma se centren en personatges del llegendari valencià i català, respectivament. Tant en el cas de l'estudi d'Escandell («Bandolerisme a les Valls del Vinalopó: Jaume el Barbut», p. 37-46) com en el de Roma («El comte Arnau i el baró d'Espés. Una visió autòctona del territori davant la colonització dels grans monestirs», p. 73-78), s'estableixen punts de confluència i de divergència entre aquests herois i d'altres del nostre imaginari (Joan de Serrallonga i Bac de Roda, en el primer cas; sant Joan de Mata, els «simiots» de la Catalunya Nord o el senyor de Sellent, en el segon), sempre aportant textos que donen suport a les seves tesis i evidenciant els missatges ocults i les connotacions d'aquest tipus d'històries.

Si la resta d'articles se centraven en els gèneres poètics i narratius, els tres treballs restants es dediquen a dos formats que normalment tenen poca cabuda en els estudis etnopoètics: el teatre i la dansa. Així, Montserrat Palau («Els balls parlats a la Catalunya Nova. El cas concret de Torredembarra», p. 61-72), posa èmfasi en els balls parlats del teatre medieval i en la importància que aquests tingueren a la zona de Torredembarra i a les comarques del sud de Catalunya. L'autora, que indaga en els orígens d'aquesta pràctica popular, així com en el desenvolupament i la caracterització, en descobreix el potencial i fa veure la necessitat

d'aprofundir en el seu estudi.

De manera semblant, Anna Vila, en «Folklore, teatre i festa a Tarragona» (p. 133-142), desmunta la creença que Tarragona, en el segle XIX i principis del XX, estava culturalment adormida, tot analitzant l'activitat teatral de la zona a través dels textos que aparegueren en la premsa local del moment. L'autora ens ofereix una evolució del gènere, que té en compte aspectes com els espais de representació, la funcionalitat, la classe, el gust, l'autoritat o el poder i la ideologia que vehiculaven els textos dramàtics per, finalment, denunciar la manca de bibliografia i d'estudis crítics sobre la matèria.

Anna Francés i M. Jesús Francés («Dansa i cant al poble de Bocairent», p. 47-60) també indaguen en un aspecte poc estudiat dins del camp del folklore valencià, com és el ball, partint del cas concret d'un poble de la Vall d'Albaida. Les investigadores, després de fer una distinció entre ball urbà i ball rural, centren el seu estudi en, d'una banda, el fandango, la jota, el copeo i, de l'altra, el ball de l'u, i ofereixen un tast final de textos que n'il·lustren els aspectes més teòrics. L'estudi, que evidencia el potencial d'aquest gènere, enceta una via de recerca d'aquesta parcel·la de la tradició tan poc explorada.

En resum, creiem que la importància d'aquesta publicació rau en la triple perspectiva que ofereixen els seus articles, adreçats, sobretot, als especialistes però també assequibles per a un públic més o menys encuriosit per la cultura popular catalana. Perquè, d'una banda i tal com anunciàvem al principi, s'evidencia una dimensió local, present en aquells estudis centrats en un aspecte concret d'un territori determinat. Però, d'altra banda, també hi són presents una dimensió intranacional, que estableix enllaços i xarxes dins del patrimoni folklòric del nostre domini lingüístic, i una dimensió internacional, que relaciona elements culturals propis amb uns altres d'estrangers.

Com hem vist, a través de les pàgines d'aquest recull, es traça un recorregut per la geografia de l'imaginari català i es dibuixen mapes de l'estat de la qüestió. Les reflexions comparatistes que hi apareixen no fan més que evidenciar que, per als elements de la tradició, no existeixen fronteres geogràfiques i que els límits entre la universalitat i la particularitat moltes vegades són difusos. Per això, aquesta cartografia, que mostra

les possibilitats inesgotables dels gèneres que estudia i que convida a explorar nous camins del folklore, esdevé, igual que la resta de publicacions del col·lectiu, una aportació ben valuosa per al camp de l'etnopoètica catalana.